

MED MAKT TIL Å HJELPE

- EN UTFORSKING AV BARNEVERNTJENESTENS
DEFINISJONSMAKT I MØTE MED FAMILIER

*BACHELOROPPGAVE I BARNEVERN, VÅR 2017
BVUH3900*

Antall ord: 9486

Kandidatnummer: 136

HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS, Fakultet for samfunnsvitenskap | 02.05.2017

Forord

Denne bacheloroppgaven er skrevet i forbindelse med avsluttende utdanning i barnevern ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Bakgrunnen for oppgaven er en personlig interesse for makt som fenomen og det har vært både lærerikt og engasjerende å jobbe med tema og utforme oppgaven.

Videre fortjener veileder Berit Skorpen en stor takk for god, tålmodig og engasjerende veiledning – tusen takk!

Oslo, 27.04.2017

INNHold

1. INNLEDNING	4
1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA.....	4
1.2 PROBLEMSTILLING	5
1.3 METODE.....	6
1.4 OPPGAVENS OPPBYGGING.....	6
2. BEGREPSDRØFTING	7
2.1 MAKT	7
2.2 MINORITET / MAJORITET	9
2.3 KUNNSKAP OG VIRKELIGHET	10
3. TEORETISKE PERSPEKTIVER	11
3.1 SYNET PÅ BARN OG BARNDOM	11
3.2 SOSIAL KONSTRUKSJONISME	13
3.2.1 BERGER OG LUCKMANN.....	14
3.2.2 DEFINISJONEN AV SITUASJONEN.....	16
3.2.3 DISKURSER.....	18
4. HVORDAN KAN VI FORSTÅ DISSE BEGREPENE OG PERSPEKTIVENE I RELASJON TIL BARNEVERNTJENESTEN?.....	19
4.1 BARNEVERNTJENESTENS SAMFUNNSMANDAT	19
4.1.1 KUNNSKAPSGRUNNLAG.....	20
4.1.2 MAJORITETEN SOM PREMISSELEVERANDØR?	22
4.2 MAKTEN I RELASJONEN.....	23
4.2.1 BRUKERMEDVIRKNING.....	24
4.2.2 GODHETSDISKURSEN.....	25
4.3 BARNEVERNTJENESTENS MAKT TIL Å DEFINERE	26
5. AVSLUTNING.....	27
5.1 KONKLUSJON.....	27
5.2 AVSLUTNING.....	28
6. LITTERATURLISTE.....	30

1. INNLEDNING

1.1 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA

Denne bacheloroppgaven er skrevet med utgangspunkt i min yrkespraksis ved den kommunale barneverntjenesten. Gjennom denne erfarte jeg mange situasjoner som gjorde meg interessert i å dykke dypere i teorier om makt, og som etterlot meg med et engasjement for å avsløre maktens uttrykk både der hvor den er synlig og der hvor den er mer tilslørt. Som fremtidig barnevernspedagog er jeg særlig opptatt av maktens uttrykk i relasjonen mellom klient og barnevernsarbeider og de strukturelle mekanismer som bidrar til eller har ført til at makten er i disfavør klienten i dette møtet.

Gjennom de tre årene jeg snart har tilbakelagt ved bachelorutdanningen i barnevern har makt vært tema for forelesning flere ganger, men det var noe annet å være i praksisfeltet å oppleve og kjenne på kroppen møter med mennesker i en ramme som jeg opplevde som fundamentert på klientens avmektighet. Oppgaven handler derfor om en form for makt som jeg opplevde som gjennomtrengende i min yrkespraksis – nemlig barneverntjenestens makt til å definere på vegne av familiene den var i kontakt med.

Oppgavens tittel *med makt til å hjelpe*, har jeg valgt for å belyse den tvetydige rollen jeg mener at barnevernsarbeideren har. Makt er etter mitt syn uløselig knyttet til hjelpen som ytes i relasjonen mellom barnevernsarbeider og klient, og det er mitt inntrykk at barnevernsarbeideren ofte tyr til makten hun disponerer for å komme i posisjon til å kunne yte den hjelpen hun mener at familien er i behov av. Videre er det mitt inntrykk at denne prosessen kan skje bevisst eller ubevisst og fremstå tydelig eller skjult. Jeg vil altså hevde at barneverntjenestens hjelp til familier er et uttrykk for relasjonell makt, uavhengig av familiens samtykke til tiltakene. Dette perspektivet vil være det overordnede gjennom hele besvarelsen min.

Det er viktig for meg å presisere at jeg, selv om jeg skriver en maktkritisk oppgave, er takknemlig for et maktutøvende barnevern og at jeg anser det som et helt nødvendig gode i en rettsstat hvor barns sikkerhet og ukrenkelige menneskeverd står sterkt. Det er ikke mitt mål å avmektige barneverntjenesten, men jeg finner det interessant å se på *hvordan* og *hvorfor* makten fordeles som den gjør, samtidig som jeg anser det som viktig at yrkesutøverne er bevisste makten i sin disposisjon.

1.2 PROBLEMSTILLING

Jeg ønsker som nevnt å utforske det som for meg fremsto som barnevernstjenestens mulighet til å definere på vegne av familiene den er i kontakt med. Med dette mener jeg barneverntjenestens definisjonsmakt over hva familien strever med, og i forlengelsen også hvilke tiltak familien er i behov av. Min opplevelse er at mange av barneverntjenestens møter med familier bar preg av å være møter mellom to parter som besitter ulike forståelser av familiens situasjon.

Både i større og mindre spørsmål opplevde jeg at de idealer som barneverntjenesten jobber etter, ikke nødvendigvis hadde gyldighet for familiene, og som jeg skal vise til senere i oppgaven rettes det kritikk fra flere hold mot et kunnskapsgrunnlag i barnevernsfeltet som ekskluderer mange menneskers forståelse av barn og barndom (Skytte 2008, Hennem 2010). Dette finner jeg interessant fordi de tidvis motstridende forståelsene som jeg opplevde utelukkende handlet om familiens livssituasjon og dermed ofte om selve grunnlaget for deres kontakt med barneverntjenesten.

Det virker for meg som at barneverntjenesten besitter makten til å definere familiens situasjon på bekostning av familiens egen opplevelse i de tilfeller hvor disse ikke sammenfaller. I dette tolker jeg en innebygd definisjonsmakt i barneverntjenestens yrkesutførelse, og implisitt også et grunnlag for å definere som synes å ha mer gyldighet enn familiens eget grunnlag. Jeg finner dette interessant fordi en definisjonsmakt forstått slik, ikke uten videre sammenfaller med ideologiske forankringer som barneverntjenesten jobber etter. Jeg vil for eksempel drøfte prinsippet om brukermedvirkning senere.

Denne opplevelsen og tolkningen av den interesserer meg til å undersøke hvordan idealer barneverntjenesten jobber etter dannes og opprettholdes og jeg vil se på makten i relasjonen mellom klient og barnevernsarbeider for å tilnærme meg spørsmålet. Problemstillingen formulerer jeg slik:

Hvordan kan vi forstå barneverntjenestens makt til å definere på vegne av familier – og hvilken betydning har den ujevne maktrelasjonen mellom barnevernsarbeider og klient for denne definisjonsmakten?

Oppgaven har sitt utgangspunkt i min yrkespraksis ved at de opplevelser jeg erfarte har ført meg til tema og problemstilling, men jeg kommer ikke til å vektlegge på de eksemplene jeg har med fra praksisperioden utover som hjelpemiddel for å eksemplifisere tema. Av hensyn til taushetsplikten er de mennesker og situasjoner jeg skriver om anonymisert og omskrevet slik at teksten kan opprettholde en flyt, uten at noen involverte skal kunne identifiseres.

1.3 METODE

Metode er et begrep som beskriver den fremgangsmåten en velger for å besvare spørsmål om hvordan ting henger sammen og for å teste om antakelsene våre stemmer med erfaringer vi gjør (Thomassen 2006, 63). Dette avsnittet skal dermed beskrive hvordan jeg har gått frem for å besvare min problemstilling.

Jeg har benyttet meg av faglitteratur om temaene *makt*, *virkelighetsdannelse* og *diskurs* for å angripe problemstillingen. Problemstillingen er, som nevnt over, formulert på bakgrunn av opplevde hendelser, tanker og refleksjoner gjennom praksisperioden og jeg vil dermed si at min praktiske erfaring også er en del av metoden jeg benytter. Det teoretiske stoffet har jeg lest med min praktiske erfaring som referanseramme, og jeg har søkt å skape egne definisjoner over de mest sentrale begrepene jeg benytter.

Utfordringer ved å bruke foreliggende faglitteratur har vært kildekritikk, å finne nyest mulig forskning samt å finne den faglitteraturen som er mest til hjelp i besvarelsen av problemstillingen. Jeg har bladd meg gjennom noen bøker med titler som har hørt seg passende ut, men som av ulike grunner har vist seg å ikke kunne brukes. Jeg vil likevel påstå at det aldri er en ulempe med bredere fagforståelse for temaer man vil se nærmere på, og tenker at selv om bom-lesing har vært tid-tyveri, så har det også bidratt til en mer kritisk lesing av faglitteraturen jeg har benyttet meg av.

1.4 OPPGAVENS OPPBYGGING

Jeg vil innlede oppgaven med en drøfting av besvarelsens mest sentrale begreper. Dette gjør jeg for å tydeliggjøre min tolkning og forståelse av disse begrepene. Jeg har latt denne drøftingen stå som et eget og innledende kapittel fordi jeg mener min forståelse av disse begrepene er fundamentet som resten av besvarelsen har sitt utgangspunkt i. Det er viktig for meg at leser sitter med et tydelig inntrykk av hva jeg legger i de begrepene jeg bruker.

Jeg vil gå videre med et kapittel om sannhet som et foranderlig fenomen. Dette gjør jeg for å understreke at det som tas for gitt i dag ikke alltid har vært styrende og dermed ikke uten videre kan tas for gitt at vil være styrende i fremtiden. Videre vil jeg i dette kapitlet legge frem de teoretiske perspektiver jeg lener meg på. Jeg peker på sosial konstruksjonisme som vitenskapsteoretisk retning og jeg drar frem tre teorier under denne samlebetegnelsen for å belyse hvordan kunnskap og virkelighet skapes.

I kapittel fire vil jeg diskutere problemstillingen på bakgrunn av teorien jeg løfter frem i det foregående kapitlet. Her drøfter jeg barneverntjenestens samfunnsmandat som et resultat av en virkelighet i endring og barneverntjenestens maktposisjon i relasjon med klienten. Avslutningsvis konkluderer jeg oppgaven på bakgrunn av både teori og diskusjon.

2. BEGREPSDRØFTING

Før jeg søker å svare problemstillingen, vil jeg redegjøre for hvordan jeg forstår og bruker sentrale begreper i oppgaven. Dette vil jeg gjøre ved å drøfte eksisterende definisjoner av begrepene, og komme frem til egne tolkninger av disse. Begrepene jeg tar for meg er *makt*, *minoritet* og *majoritet*, *virkelighet* og *kunnskap*. Disse begrepene vil gå igjen flere steder, og jeg anser det derfor som fruktbart å avklare min tolkning og bruk av begrepene i forkant fremfor underveis i oppgaven.

2.1 MAKT

Greta Marie Skau er sosiolog og pensjonert førsteamanuensis med bred erfaring innen helse- og sosialfaget, både som underviser, forsker, veileder og fagbokforfatter. I sin bok om maktforholdet mellom klient og hjelper (2013) beskriver Skau hvordan begrepet *makt* vekker negative assosiasjoner hos mange. Skau hevder at de negative assosiasjonene kan ses i sammenheng med begrepet makt i sammensatte ord som *maktmisbruk*, *maktmenneske*, *maktsyk* etc. Videre hevder Skau at negative assosiasjoner til begrepet makt stort sett uttrykker en bestemt form for anvendelse eller fordeling av makt, og ikke fenomenet makt i seg selv (ibid. 31-32).

Det er lett å kjenne igjen de negative assosiasjonene som Skau viser til, og i denne oppgaven er jeg opptatt av både makt som fenomen, samt anvendelse og fordeling av makt i relasjonen mellom klient og barnevernsarbeider. Jeg gir imidlertid ikke maktbegrepet en negativ

verdiladning i seg selv og jeg anerkjenner maktens produktivitet på både godt og vondt. Etter mitt syn, er det dermed ikke gitt at maktbruk er et onde.

Skau (2013, 33) hevder at makt både skaper ulikhet, og er et uttrykk for ulikhet mellom mennesker og viser til Michel Foucaults tanker om makt for å understreke dette. Foucault var en fransk filosof og idéhistoriker hvis ideer om makt – og særlig om makten i språket – har fått stor oppmerksomhet. Foucault anser makt som et uttrykk for den måten visse handlinger modifierer andre på i ulike sosiale relasjoner (1982, 788). I følge Foucault eksisterer bare makt når den er satt i aksjon, i den forstand at makten påvirker mulige handlingsmåter hos andre (ibid.). Forstått slik kan vi si at strukturering av andres handlingsrom er maktutøvelse.

Foucault (1982, 790) hevder videre at makt bare kan utøves over frie subjekter. Frihet slik Foucault bruker det, tolker jeg som frihet til å velge mellom ulike handlingsmuligheter. For å eksemplifisere hva han mener, bruker Foucault et eksempel om slaveri. Foucault hevder at slaveri ikke er et maktforhold mellom slave og slaveeier dersom slaven fysisk er låst fast i jern. Dette, hevder Foucault, er fordi slaven i så tilfelle vil være bundet til én handling og ikke ha flere handlinger å velge mellom. Slik viser Foucault hvordan han tolker at frihet er en betingelse for maktutøvelse (ibid.). Forstått slik som Foucault, kan vi se på makt som en relasjonell kraft. Det er ikke maktens hvem, hva eller hvor som står i sentrum, men maktens *hvordan*, og makt ses ikke på som noe noen har, men som en kraft som er overalt mellom oss (Thomassen 2006, 124).

Makt er et begrep med mange konnotasjoner, og et begrep som de fleste av oss mestrer å bruke i hverdagspråket. Etter mitt syn, kan ikke makt enkelt defineres med én snever og riktig definisjon. Når jeg nå skal skrive om definisjonsmakt i møte med familier ser jeg for meg makt i tråd med Foucaults beskrivelse som relasjonelt betinget, men i den forstand at en barnevernsarbeider vil kunne fremstå som mektig for en annen allerede før de har møttes og relasjonen er etablert. Med dette mener jeg at relasjon må forstås i vid forstand og berører alle som en på et eller annet plan må forholde deg til. For å eksemplifisere kan vi si at det ikke er usannsynlig at et varsel om at noen vurderer å melde bekymring til barnevernet vil kunne utløse tanker om hva denne barnevernsarbeideren vil være, og slik legge føringer for

personens handlinger videre. For å bruke Foucaults begreper kan vi si at *makt er til stede i alle relasjoner fordi vi alle er underlagt diskursen*.¹

Videre ser jeg for meg at makt bevisst eller ubevisst er noe som kan brukes i en relasjon. Jeg anser maktbruk som det å benytte seg av de verktøy som er tilgjengelig for å få sin vilje gjennom. Det være seg tvangsvedtak eller trussel om dette, med andre ord makten som ligger i forvaltningens strukturelle rammer, som eksempelvis lovverket. Eller det å innta en majoritetsposisjon og tale diskursen om en god barndom. I denne oppgaven likestilles disse formene for maktuttrykk.

2.2 MINORITET / MAJORITET

Bente Heggem Kojan og Halvor Fauske viser, i sin artikkel om betydningen av klasse i barnevernsammenheng, at barn med foreldre i arbeiderklassen og barn med ikke-sysselsatte foreldre er betydelig overrepresentert i barnevernet. Videre viser de til at familier i kontakt med barnevernet ofte også er marginalisert på andre områder (2011, 95-96). I artikkelen har Kojan og Fauske målt sosial klasse på bakgrunn av foreldrenes tilknytning til arbeidslivet og videre i yrkesstillingens grad av selvstyre, overvåking, betingelser, lønns- og karrieremuligheter (ibid. 98).

Kojan og Fauske (2011, 104) hevder at betydningen av klasse henger sammen med familiens tilgang på ressurser av økonomisk og materiell art og peker på at mangel på slike ressurser er tett knyttet til svekket helse, rus og kriminalitet. Det er lett å tenke seg at det kan være vanskelig for mennesker med svak tilknytning til arbeidslivet å for eksempel finne og holde på en bolig. Og videre at en ustødig eller lav inntekt kan gi negativt utslag både fysisk og psykisk i form av å for eksempel måtte prioritere enten mat eller strømregningen, samt opplevelsen av å ikke ha «fått det til» dersom man først er i en slik situasjon. Grunner for at familier i kontakt med barnevernet i høyere grad enn befolkningen for øvrig er marginalisert kan være mange, men for mitt vedkommende holder det å nevne at det er sånn for å vise til min bruk av begrepene minoritet og majoritet.

Marianne Rugkåsa er sosialantropolog og hun har skrevet flere artikler og bøker om

¹ Diskursbegrepet vil jeg redegjøre for i kapittel tre. For en forståelse av begrepet i forbindelse med diskusjonen om makt holder det å beskrive diskurser som en gruppe utsagn om et gitt tema. For eksempel diskursen om barneverntjenesten – hvordan man snakker og tenker om barneverntjenesten.

integrasjon og barnevern. Jeg vil lene meg på hennes artikkel fra 2008, hvor hun bruker begrepene majoritet og minoritet med bakgrunn i individenes tilgang på makt. Rugkåsas hovedhensyn i artikkelen er etniske minoriteter, men i min oppgave vil minoritetsbegrepet romme mer enn etnisitet. Når vi i tillegg vet at etniske minoriteter også er overrepresentert i barnevernsstatistikk², mener jeg at jeg med rette kan benytte meg av litteratur rettet mot etniske minoriteter også for mitt formål. Jeg vil på bakgrunn av Kojan og Fauskes funn, og Rugkåsas bruk av begrepene knyttet til makt benytte meg av begrepene minoritet og majoritet om henholdsvis klient og barnevernsarbeider generelt.

Slik jeg har definert makt vil jeg, med bakgrunn i Rugkåsas forståelse av minoritet og majoritet, definere min forståelse og bruk av begrepet *minoriteter* som *mennesker som er marginalisert på minst ett område som gir seg vesentlig utslag i deres hverdagsliv, og som på bakgrunn av sine økonomiske, politiske eller symbolske ressurser har en begrenset mulighet til å påvirke andres handlingsrom, eller for å oppnå sin vilje*. Forstått på denne måten vil jeg definere motsatsen, *majoriteten*, som *mennesker som oftere enn ikke, opplever seg selv «i tråd» med resten av samfunnet, og som på bakgrunn av sine økonomiske, politiske eller symbolske ressurser har en reell mulighet til å påvirke andres handlingsrom, eller for å oppnå sin vilje*. Det er ikke gitt at majoriteten bevisst påvirker andres handlingsrom, men jeg legger til grunn at muligheten er der, og at det skjer uavhengig om det har vært bevisst utført.

2.3 KUNNSKAP OG VIRKELIGHET

Begrepene *kunnskap* og *virkelighet* er omfattende begreper med lang forskningshistorie. Erkjennelsesteori beskjeftiger seg med spørsmål som «hva er kunnskap», og «hvordan kan vi oppnå kunnskap om noe». Jeg anerkjenner at verken kunnskap eller virkelighet er størrelser som enkelt lar seg definere, men for mitt formål ser jeg det som tilstrekkelig å lene meg på Berger og Luckmanns enklere definisjon av kunnskap og virkelighet: «(..) å definere virkelighet som en kvalitet som er knyttet til fenomener som vi erkjenner har en eksistens uavhengig av vår egen vilje (..) og å definere kunnskap som vissheten om at fenomener er virkelige og at de er i besittelse av visse karakteristika.» (Berger og Luckmann 1966, 24).

Med andre ord vil jeg bruke begrepet *kunnskap* om det man tar for gitt at man vet, og

² Etniske minoriteters overrepresentasjon i barnevernet er godt dokumentert. Se eksempelvis artikkel fra SSB som jeg introduserer på s. 21.

virkelighet om det man tar for gitt at er virkelig. Dette innebærer at min kunnskap er ulik kunnskapen til en bioingeniør, og at selv om våre virkeligheter i høy grad sammenfaller og ser lik ut, så vil min virkelighet kunne inneholde ting som bioingeniøren ikke trenger å forholde seg til som virkelig. For eksempel vil det være forskjeller i hva man tar for gitt som virkelig mellom en kinesisk sherpa, en norsk forretningsmann, og en islamsk predikant.

Videre kommer jeg til å bruke begrepet *sannhet* som et slags produkt av virkelighet og kunnskap. Sannhet bruker jeg om *det som tas for gitt i den virkeligheten man lever i, basert på den kunnskapen man har*. For eksempel vil jeg kalle det for en sannhet for barnevernsarbeidere at barn har godt av å gå i barnehagen. Denne sannheten har sine røtter i den virkeligheten som barnevernsarbeidere lever i og den kunnskapen de besitter i kraft av å være barnevernsarbeidere. For mange uten den samme konteksten, vil ikke utsagnet nødvendigvis være sant.

3. TEORETISKE PERSPEKTIVER

3.1 SYNET PÅ BARN OG BARNDOM

Det foregående kapittelet representerer mine sentrale begreper og disse vil være min lommelykt inn i det følgende med teoretiske perspektiver. Jeg vil innlede dette kapittelet med å se på hvordan det førende synet på barn og barndom er foranderlig. Jeg ser det som hensiktsmessig å understreke at barneverntjenesten jobber innenfor en ramme av teorier, praksiser og begreper som er betinget av sosial, kulturell, politisk og historisk kontekst. Dette gjør jeg fordi barneverntjenestens mandat i høy grad hviler på tanker om hva som er bra for barn, og hva som er en god barndom. Ved å peke på hvordan disse ideene ikke er statiske størrelser, men åpen for endringer, mener jeg å vise hvordan barneverntjenestens sannheter ikke kan være allmenne og objektive.

Storsamfunnets syn på barn og barndom er foranderlig. Dette gjør seg synlig gjennom praksiser som i dag nærmest anses som selvfølgelig, men som i et historisk perspektiv må sies å være relativt nye. I dagens Norge anses barn som individer med sosial kompetanse som aktivt deltar i sin egen utviklingsprosess (Øia og Fauske 2010, 130), og barn har i dag lovfestede rettigheter, og plikter, som bidrar til å understreke synet på barnet som en kompetent aktør. Barns rett til respekt for sitt menneskeverd, rett til å bli hørt og rett til vern om sin personlige integritet er også lovfestet i Norges øverste lovgivning (Grunnlova § 104).

Et historisk tilbakeblikk på barnelovgivning viser imidlertid at barns rettsstilling har gjennomgått store endringer. Mens fedre hadde eiendomsrett over sine ektefødte barn i gammel germansk rett og romerretten, hadde barn stor selvstendighet i norrøn rett. I norrøn rett hadde også barn født utenfor ekteskapet en god stilling i samfunnet, mens kristendommens inntog innskrenket disse barnas rettigheter betydelig. Ikke før de Castbergske barnelover tredde i kraft i 1915, fikk barn født utenfor ekteskapet arverett etter faren (Collin-Hansen 2007, 144). I dag har derimot barn en egen konvensjon som stadfester deres rettigheter både på privat plan, og i kontakt med myndighetene i FNs barnekonvensjon.

I praksishverdagen møtte jeg en bred variasjon av syn på barn og barndom. Enkelte møter med foreldre opplevdes som frustrerende fordi foreldrene, etter barneverntjenestens oppfatning, ikke var villig til å samarbeide. Frustrasjonen bunnet ofte i at vårt ønske og mål om å bedre deres barns oppvekstvilkår, ikke fikk gjennomslag hos foreldrene. Barneverntjenestens opplevelse av manglende samarbeidsvilje, kunne nok ofte likegodt forklares med at foreldrene ikke så situasjonen på samme måte som vi gjorde – foreldrenes virkelighet var ikke forenelig med barneverntjenestens. De fleste møtene etterlot meg imidlertid med en følelse av at foreldrene *ønsket* det beste for sine barn. De var bare ikke enig i barneverntjenestens vurdering av hva barna deres trengte.

En far forteller:

«Vi ønsker å gi vårt barn de beste forutsetninger for fremtiden. I hjemlandet vil hen lære seg språket vårt, respekt for de eldre og skikker og regler.»

Sitatet har jeg gjenskapt etter hukommelsen, etter et møte med to foreldre som sendte sitt barnehagealder-barn alene til hjemlandet for å gå på kostskole. Vi i barneverntjenesten kunne ikke forstå hvordan foreldrene mente at barnet ville få bedre framtidssikter av å bo størsteparten av sin barndom og oppvekst separert fra foreldrene og landet hen skulle leve sine voksne år i. Foreldrenes virkelighet var på sin side at det var *bedre* for barnet enn å vokse opp i Norge, og de viste ingen tegn til bekymring over valget de hadde tatt for sitt barn.

Jeg mener dette eksemplifiserer hvordan kunnskap er kontekstuellet betinget. Dette foreldreparet fortalte om hvordan de selv også hadde gått på kostskole, og at de hadde brukt masse penger på å gi barna sine skoleplass ved den beste skolen i hjemlandet. For foreldrene

synes det ikke å være problematisk for barna å være uten mor og far. Som far sa: «det tar bare noen uker, så blir de vandt til det».

Det kan synes utenkelig at det ikke alltid har eksistert en majoritetsholdning lik den vi kjenner om barns rettigheter i dag, men den tanken er i beste fall historieløs. Eksempler på ordinær samfunnspraksis som gjennom tidene enten har endret form og innhold eller regelrett blitt avskaffet, er ikke få. Den psykiatriske praksisen med å lobotomere psykisk syke pasienter er for eksempel allmenn kjent (NOU 1992:25). Det jeg ønsker å finne svar på er hvordan det kan ha seg at praksiser som majoriteten i dag forkaster som uetiske og uforsvarlige, en gang har hatt gyldighet blant majoritetssamfunnet som gode løsninger på reelle problemer som man kunne argumentere godt for. Og når vi vet dette – hvordan kan vi vite at barneverntjenesten i dag har rett kunnskap?

3.2 SOSIAL KONSTRUKSJONISME

Sosial konstruksjonisme er en samlebetegnelse på en rekke nyere teorier fra 1970-tallet og utover, med fellesnevner i en kritikk av den vitenskapelige fornuft, og av troen på én, allmenngyldig viten (Thomassen 2006, 178). Sosial konstruksjonisme tar utgangspunkt i at vi lever i en språklig formidlet verden og at kunnskap derfor er uløselig knyttet til menneskelige praksiser. Den språklige formidlingen av verden er det som skaper sammenheng mellom, og mening i, adskilte hendelser, handlinger og fenomener, og slik er det gjennom fortellingen at kunnskap produseres (ibid.).

Slik jeg tolker det, er det konstruksjonistiske ved dette perspektivet at en fortelling alltid kunne vært fortalt – eller konstruert – annerledes. I en formidling av verden er det noe som fortelles og noe annet som utelates, og slik vil én sammenheng tre frem, mens en annen ikke. I henhold til dette perspektivet, kan vi si at to mennesker i teorien oppleve samme fenomen, men besitte ulike sannheter om hva de selv opplevde, eller sagt på en annen måte: «(...) ved dette vil sant og usant være to sider av samme sak.» (Thomassen 2006, 118).

Sosial konstruksjonisme er opptatt av språket som en konstituerende kraft, og hevder at språket ikke er en gjengivelse av verden som den er, men er derimot en utvelgelse og fortolkning av verden, og dermed også styrende for hvordan vi oppfatter og forstår virkeligheten rundt oss (Thomassen 2006, 118). Videre, er sosial konstruksjonisme opptatt av at kunnskap ikke kan løsrives konteksten den oppstår i. Skau (2013, 25) forklarer hvordan

meningen en ilegger menneskelige samhandlinger ikke kan løsrives konteksten den oppstod i slik:

Menneskelige handlinger og samhandlinger skjer ikke i et tomrom, men innenfor en kontekst som gir mening, og som de ikke kan løsrives fra uten samtidig å bli til noe annet. (...) Å ta livet av et annet menneske betyr for eksempel noe annet i krig enn i fred, og noe annet når handlingen utføres med overlegg, enn når den skjer i form av en ulykke. Dette innebærer nødvendigvis at også sannheten er kontekstavhengig og må fortolkes, igjen og igjen (Skau 2013, 25).

De mest radikale tenkerne innenfor denne tradisjonen har fått kritikk for å oppløse sannhet i total kunnskapsrelativisme. Kritikere hevder at dersom kunnskap er avhengig av en bestemt kontekst, er all kunnskap relativ og uten allmenn gyldighet. I denne tradisjonen får sosial konstruksjonisme kritikk for å være selvmotsigende: hvordan kan teorien om at all kunnskap er historisk og sosialt betinget ha gyldighet utover sin tid og sitt sted? (Thomassen 2006, 110).

Filosofen Ian Hacking har søkt å imøtegå kritikken av sosial konstruksjonisme, og legger frem en tolkning av perspektivet hvor han fremholder at poenget i konstruksjonistiske fremstillinger er selve interaksjonen mellom noe konstruert og noe virkelig (Hacking 1997). Hacking poengterer viktigheten av klarhet rundt akkurat hva som er det konstruerte. For å eksemplifisere bruker Hacking et eksempel om barnemishandling.³ Hacking viser til at det å utføre handlingen «barnemishandling» ikke er låst til tid og sted, men at begrepet ble introdusert på et gitt tidspunkt, gitt en mening og utviklet deretter. Det er med andre ord ikke handlingen som er sosialt konstruert, men snarere konseptet om «barnemishandling».

Jeg vil benytte resten av kapitlet til å introdusere tre teorier om kunnskapsdannelse, virkelighet og makt som er ulikt plassert innenfor spekteret av sosial konstruksjonisme. Jeg har valgt å gjøre det slik for å presentere en forståelse for hvordan tanker som majoriteten enes om kan være foranderlig. En slik forståelse mener jeg er nødvendig for å forstå hvordan barneverntjenesten besitter makten til å definere.

3.2.1 BERGER OG LUCKMANN

Berger og Luckmann har sosiologien som sitt fagfelt og hevder i sin teori om virkelighet og

³ Min oversettelse. Hacking bruker begrepene «battered baby» og «child abuse» og gjør et lengre poeng av at innholdet i begrepet «child abuse» har endret seg fra det først ble introdusert. For mitt poeng er en oversettelse til «barnemishandling» tilstrekkelig.

kunnskap (1966) at sosiologen både kan og må analysere de prosesser som skaper virkelighet i et samfunn – dette holdes frem som en plikt på bakgrunn av sosiologiens beskjeftigelse med sosiale prosesser. Berger og Luckmann (ibid.) introduserer oss for et perspektiv på virkelighet som samfunnsskapt og hevder at spesifikke ansamlinger av virkelighet og kunnskap kan knyttes til spesifikke sosiale kontekster.

Berger og Luckmann (1966) hevder at virkelighet og kunnskap dannes gjennom *objektiverings-, internaliserings- og eksternaliseringsprosessene*. Disse prosessene henspiller henholdsvis på *samfunnet som en objektiv virkelighet* med sosiale institusjoner som språk, tradisjoner og liknende som er til før vi fødes, og som vil bestå etter vår død. *Mennesket som et sosialt produkt*, idet vi internaliserer samfunnets normer og verdier. Og *samfunnet som et menneskelig produkt* gjennom menneskelig påvirkning og endring av samfunnet. Disse prosessene er gjensidig avhengige av hverandre og det er i denne dialektiske prosessen at vi skaper vår virkelighet.

Med utgangspunkt i dette synet på virkelighet kan vi se på virkeligheten slik: mennesket fødes inn i et gitt samfunn. Samfunnet har, før dette menneskets fødsel, etablerte institusjoner som språk og kulturelle normer og verdier. Disse institusjonene oppfattes kollektivt av det øvrige samfunnet og det fødte mennesket sosialiseres inn i disse. Det fødte mennesket vil internalisere institusjonene og sådan bli et produkt av sin kontekst; hen vil etterhvert snakke språket og delta i kulturelle handlingsmønstre. Men mennesket har også påvirkning på samfunnet. De etablerte institusjoner er ikke gitt av naturen, men skapt av mennesket gjennom generasjoner, og mennesket står fritt til å handle og velge som det vil. Denne prosessen fører til en gradvis gjenskapelse av institusjonene, slik for eksempel det norske språket i dag er noe helt annet enn norrønt (Garsjø 2002, 72).

Berger og Luckmann (1966, 40) hevder videre at det er objektivering av subjektive prosesser som danner grunnlaget for kunnskap i hverdagslivet, og videre at det er disse objektiveringene den intersubjektive verden er bygget på. Slik jeg forstår dette, kan vi si at dersom jeg skal fortelle kjæresten min om en drøm jeg har hatt, så vil jeg benytte meg av et språk som er objektivt tilgjengelig for begge to og som lar ham forstå akkurat hva som var gøy med denne drømmen. Og selv om han ikke har mulighet for å drømme den samme drømmen, så kan han *forstå* hva det var som gjorde at dette var en gøy drøm gjennom mine beretninger og bruk av objekter som vi begge iletter samme meningsinnhold, og han kunne kanskje tenke at han

selv også har lyst til å drømme det samme. Ved å objektivere min subjektive drøm, har vi sammen kommet frem til kunnskap om hva som er gøy å drømme om.

I henhold til dette perspektivet på kunnskaps- og virkelighetsdannelse, er det etter mitt syn ikke vanskelig å tenke at kunnskap om hva som er til barns beste ikke er allmenngyldig og at spørsmålet om hva en god barndom innebærer vil produsere svært ulike svar i ulike kontekster. Jeg finner det rimelig å anta at dagens syn på barn og barndom ikke nødvendigvis vil representere morgendagens syn, og at vår tids oppfatninger om barn og barndom ikke har oppstått i et vakuum. Slik jeg tolker Berger og Luckmanns perspektiv, kan vi si at vi både skaper og skapes av det samfunnet vi er en del av, og at virkeligheten muliggjøres gjennom objektiviseringer.

Den førende sannhet om hva barn trenger og skal ha, står i henhold til Berger og Luckmann som et resultat av et dialektisk forhold mellom menneske og samfunn som stadig er i endring. Og slik jeg tolker det kan vi ikke si at majoritetens virkelighet representerer en objektiv virkelighet hvis innhold er likt definert hos alle. Dette mener jeg er et godt poeng å ta med seg, all den tid det er en overrepresentasjon av familier som representerer en minoritet på et eller flere områder i kontakt med barneverntjenesten. Det er ikke vanskelig å se for seg at barnevernsarbeideren og eksempelvis en alenemor med lav tilknytning til arbeidslivet besitter ulik kunnskap. Det er heller ikke vanskelig å se for seg at virkelighetene deres nok er ganske ulik.

3.2.2 DEFINISJONEN AV SITUASJONEN

Thomasteoremet står som et viktig begrep innen konstruksjonistisk vitenskapsteori og hevder at det som defineres som virkelig, blir virkelig i sine konsekvenser (Hjelmtveit 2009, 120). Med dette menes det at hva individet oppfatter, ikke bare er individets virkelighet, men det vil også være bestemmende for individets videre handling (Levin og Trost 2005, 12). Det er definisjonen av situasjonen, og ikke situasjonen i seg selv, som vil være avgjørende. Definisjonen av situasjonen anser jeg som et viktig poeng fordi det for meg er åpenbart at ulike mennesker vil definere situasjoner de står i ulikt.

Hvordan en definerer en gitt situasjon avhenger av erfaring og av hva en forestiller seg at eventuelle konsekvenser av handling vil bli. Videre foregår tolkning av en gitt situasjon både på individ-, gruppe- og samfunnsnivå. Dette betyr at definisjonen av situasjonen må forstås

som en pågående prosess, og at det innenfor kulturer og subkulturer vil finnes generaliserte situasjoner som har en akseptert handling tilknyttet denne (Helgeland 2009, 22).

Jeg mener definisjonen av situasjonen understreker hvordan den objektive virkeligheten også er en subjektiv virkelighet, og sådan kan oppfattes ulikt av de involverte. Og videre hvordan ens definisjon av situasjonen gjør den subjektive virkeligheten virkelig i sine konsekvenser. Denne teorien mener jeg gjør seg gjeldene i oppgaven fordi barneverntjenesten og familiene den møter oftest ikke vil tilhøre de samme miljøer eller subkulturer. Barneverntjenesten representerer en majoritetsholdning om hvordan barneoppdragelse skal gjøres og møter minoriteten på dette premisset. Det er nærliggende å tenke at barneverntjenesten har utviklet sin generaliserte definisjon av situasjonen.

I praksisfeltet var det ikke uvanlig at saker ble definert på bakgrunn av tidligere erfaring med liknende saker. «Typisk voldssak» var for eksempel en vanlig måte å betegne en gruppe saker som ble kategorisert likt. Om vi snur situasjonen er det heller ikke vanskelig å se for seg at minoriteter har en generalisert måte å definere det å ha kontakt med barneverntjenesten på.

En mor spør:

«Kan vi utsette veiledningen i to uker fordi min manns mor kommer på besøk? Jeg vil ikke at hun skal vite at jeg møter dere, da kommer hun til å si det til alle vi kjenner.»

Sitatet er gjenskapt etter hukommelsen og ble sagt av en mor som mottok veiledning. Av barneverntjenesten opplevdes hun som imøtekommende og forståelsesfull overfor hvorfor barneverntjenesten mente at hun var i behov av veiledning. Men mor kjenner sitt miljøes diskurs om barneverntjenesten, og har tenkelig ikke stått overfor et enkelt valg, selv som frivillig mottaker av tiltaket. Hun fremsto for meg som smertelig klar over at miljøet hun tilhørte ikke ville definere situasjonen likt som barneverntjenesten. Jeg opplevde at hun var bekymret for at miljøet hennes ville forstå det som å «samarbeide med fienden» dersom det kom ut at hun mottok veiledning. Også i eksempelet mitt på side 11 eksemplifiserer hvordan situasjonen defineres ulikt av klienten og barnevernsarbeideren.

I henhold til definisjonen av situasjonen, kan vi si at mors handlingsrom var begrenset av miljøet rundt og barneverntjenestens definisjon av situasjonen. Mor uttrykket at miljøet rundt henne og familien ikke ville akseptere barneverntjenestens definisjon av situasjonen, og ba

om å få slippe å bli konfrontert med det. Dette mener jeg er et viktig poeng fordi den sosiale tilhørigheten som mennesker har er en sterk rettesnor for hvordan de lever livene sine (Garsjø 2001, 208-210).

3.2.3 DISKURSER

Michel Foucault, som jeg introduserte i forbindelse med maktbegrepet, er særlig kjent for sitt arbeid med diskurser som kan defineres som en gruppe av utsagn om et tema. For å forstå Foucaults definisjon av begrepet må man tolke utsagn i en videre forståelse enn tradisjonelt. Med utsagn, eller språk, så forstår Foucault også en hel rekke forskjellige *praksiser* som fører til visse ytringer (Thomassen 2006, 121). Slik jeg forstår Foucault kan vi si at barneverntjenesten er en slik praksis, og at denne skaper og gjenskaper visse ytringer om hva som er en god barndom.

For Foucault (1999) er det makten i diskursene som er i fokus, og han peker på tre forhold som synliggjør denne makten. Disse forholdene kaller han for *utelukkelsessystemer*, og de består av skillet mellom sant og usant, skillet mellom fornuft og galskap og skillet mellom lov og forbud. Slik jeg forstår det mener Foucault at hvem som helst ikke kan snakke om hva som helst når som helst, men at dette er styrt av overordnede diskurser. Videre er det diskurser som systematisk skaper de objektene vi taler om (Foucault 1972, 49). Med dette menes at diskurser fungerer konstituerende – hva som klassifiseres som omsorgssvikt, og hvem som faller innenfor denne kategorien skapes av diskursen om omsorgssvikt. Diskursens objekt skapes gjennom diskursen.

Det vil til enhver tid, i ethvert samfunn være én type utsagn om et gitt fenomen som fremholdes som sannhet om fenomenet av majoritetssamfunnet. Eksempler på dette kan være de reaksjonene det skaper når noen ytrer sin tvil om hvorvidt klimaendringene er menneskeskapt, eller når noen offentlig forsvarer mennesker med pedofile preferansers bestilling av sexdukker i barnestørrelse. Det synes for meg å mangle opposisjonelle posisjoner i diskursen om klimaendringer eller pedofili. Selv om det foreligger sprikende forskning om klimaendringenes opphav, og lite kjennskap til hvordan pedofile reagerer på stimulering ved

bruk av sexdukker, vil det skape blest om man forsøker å hevde noe annet enn majoritetens sannhet.⁴ Noe er mer lov å si og mene og å tenke, enn andre ting.

Foucaults engasjement er for «de andre» – de som faller utenfor diskursen, de marginaliserte, de som er bragt til taushet (Thomassen 2006, 123). Han hevder utelukkelsessystemene utelukker store grupper mennesker og at alle diskurser slik er innvevd i maktrelasjoner. Videre hevder Foucault at denne makten ikke kan overvinnes, men må avsløres (ibid.). Jeg ser på Foucaults engasjement for de andre og for å avsløre makten som sammenfallende med min problemstilling og ambisjon om å belyse og forklare definisjonsmakten i barneverntjenestens favør.

Et velkjent ordtak lyder *kunnskap er makt*, men det er mitt standpunkt at det ikke er likegyldig hvilken kunnskap som er mektig, eller på hvilket grunnlag denne kunnskapen dannes. Når foreldre, som man må anta at har barnets beste som motiv, uavhengig av om vi forstår handlingene deres eller ikke, og barneverntjenesten, som har barnets beste som overordnet yrkesprinsipp, ikke kommer til enighet om hva som faktisk er til barnets beste, er det min påstand at det er barneverntjenestens kunnskap som vinner frem. Hvordan kan vi forstå at barneverntjenestens kunnskap er *mer* gyldig enn foreldrenes på bakgrunn av de perspektivene jeg til nå har lagt frem?

4. HVORDAN KAN VI FORSTÅ DISSE BEGREPENE OG PERSPEKTIVENE I RELASJON TIL BARNEVERNTJENESTEN?

4.1 BARNEVERNTJENESTENS SAMFUNNSMANDAT

Til nå har jeg sett på hvordan det førende synet på barn og barndom er en foranderlig virkelighet og jeg har redegjort for ulike perspektiver innenfor sosialkonstruksjonistisk tradisjon å forstå hvorfor det er sånn. Jeg hevdet tidligere at en slik forståelse er nødvendig for å forstå hvordan barneverntjenesten har makt til å definere, og vil i det følgende kapitlet drøfte de teoretiske perspektivene for å vise hvordan jeg forstår at det er tilfellet.

Jeg begynner med å se på det samfunnsmandatet som er delegert barneverntjenesten. Jeg vil

⁴ Disse påstandene har sin bakgrunn i responsen i kommentarfeltene i nyhetssaken om Carl. I. Hagens utsagn om klima (<http://www.dagbladet.no/nyheter/jeg-anerkjener-dem-ikke-som-eksperter-de-er-kjopt-og-betalt/66557133>), og statsviter Kjersti Metliaas utsagn om sexdukker i barnestørrelse (<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Sexdukker-fremstilt-som-barn-er-stotende-og-umoralsk--men-bor-ikke-nodvendigvis-vare-ulovlig--Kjersti-Metliaas-616531b.html>)

hevde at barneverntjenestens samfunnsmandat har sin bakgrunn i det synet på barn som til en hver tid har oppslutning hos majoriteten. Dermed er det etter mitt utgangspunkt at majoritetsholdningen står førende for barnevernfeltets arbeid, og jeg vil i dette kapittelet drøfte hvilken betydning dette har for barneverntjenestens definisjonsmakt.

Videre vil dette kapittelet gjøre rede for min påstand om at relasjonen mellom klient og barnevernsarbeider er en ujevn maktrelasjon, hvordan barneverntjenestens definisjon av situasjonen er førende for klientens handlingsrom, og hvordan barneverntjenestens definisjoner av meningsinnhold i de språklige begrepene vi jobber etter står som mer gyldig enn klientens definisjoner.

4.1.1 KUNNSKAPSGRUNNLAG

Eide og Skorstad (2013, 176) hevder at profesjoner kan skilles fra andre ikke-profesjonelle yrker ved at de bygger på en vitenskapelig eller sertifisert kunnskap. Videre hevder Eide og Skorstad (ibid.) at profesjonenes legitimitet ligger i profesjonsutøverens besittelse av kompetanse som samfunnet trenger. Slik jeg tolker det, kan vi si at barneverntjenesten er gitt sitt samfunnsmandat på bakgrunn av storsamfunnets opplevde problemer, samt at eventuelle løsninger krever en viss kompetanse. Dette er interessant fordi storsamfunnets opplevde problemer, som tidligere vist til, historisk sett ikke er statisk. Videre finner jeg dette interessant fordi kunnskapen barneverntjenesten bygger sin handlingsmyndighet på må sies å være kontekstuellet sertifisert. Med andre ord er kunnskapen om hva som er til barns beste ikke en allmenngyldig sannhet, men en sannhet som majoriteten enes om her og nå.

Når Eide og Skorstad skriver «*vitenskapelig eller sertifisert kunnskap*», sikter de til en annen definisjon av kunnskap enn den jeg redegjorde for i første kapittel. Thomassen (2006, 46) skriver at vitenskapelig kunnskap, til forskjell fra hverdagskunnskap, kjennetegnes ved at den fremkommer ved *systematiske* studier av virkeligheten. Vitenskapelig kunnskap skiller seg dermed fra det jeg bare «vet». For eksempel vet jeg at jeg må gå hjemmefra ti minutter før t-banens avgangstid hvis jeg skal rekke den uten å måtte løpe. Dette er kunnskap for meg som absolutt har gyldighet for meg i min hverdag, men den er ikke vitenskapelig.

Jeg anerkjenner at kunnskap som er vitenskapelig, i større grad enn hverdagskunnskap, kan tenkes å ha gyldighet for flere enn meg. For eksempel kan det tenkes at akkurat jeg er dårlig til bens og behøver dobbelt så lang tid enn de fleste andre for å komme meg til t-banen.

Dersom man foretok vitenskapelig forskning på gangavstand fra min adresse til t-banen, kan det i så fall tenkes at man ville fått vitenskapelig sertifisert kunnskap om at det ikke tar mer enn fem minutter å gå. Det er på dette grunnlaget at jeg vil utfordre idéen om at vitenskapelig kunnskap har mer gyldighet enn hverdagskunnskap i kraft å være vitenskapelig; for meg i min hverdag spiller det jo tross alt ingen rolle om det finnes vitenskapelig kunnskap som sier at jeg vil rekke t-banen dersom jeg går fem minutter før den har avgangstid?

For å eksemplifisere vil jeg vise til Marianne Skyttes (2008) kritikk av det kunnskapsgrunnlaget som barnevernsfeltet i høy grad hviler på. Skytte (2008, 156-168) peker på Mary Ainsworths videreutvikling av John Bowlbys tilknytningsteori og Kari Killéns syv foreldrefunksjoner, to teorier som i utgangspunktet gjør krav på å være universelle og som begge er gitt stor plass ved bachelorutdanningen i barnevern. Skytte fremholder at vi ikke uten videre kan overføre Ainsworths og Killéns funn på alle grupper mennesker, ettersom resultatene i hovedsak stammer fra studier på uniforme, hvite middelklassegrupper (ibid.). Skytte går så videre og diskuterer tre av Killéns foreldrefunksjoner og viser hvordan disse ikke nødvendigvis er gyldig for alle grupper. Hun oppsummerer evnen til realistiske forventninger til barnets mestring slik:

En representant for det individualistiske livssynet vil mene at det generelt sett er en realistisk vurdering at en treåring må være i stand til å ta på seg klærne i noenlunde riktig rekkefølge. Derimot vil en mor med kollektivistisk livssyn anse det som helt irrelevant – og for øvrig urealistisk – å stille krav til en treåring om selv å kunne kle på seg. Hvorfor i all verden skulle en treåring beskjefte seg med slikt, når barnet har eldre familiemedlemmer til å hjelpe seg på med klærne? For denne moren er jo ikke barnas selvstendighet en overordnet verdi ved omsorgen. (Skytte 2008, 165).⁵

Skytte utfordrer dermed diskursen om en god barndom, og søker etter mitt syn å avsløre makten i den. Også Nicole Hennem (2010) reiser kritikk mot diskursen. Hun stiller spørsmål ved kunnskapsdannelsen om barn som i dag benyttes i statens politikktutforming rettet mot barn og familier, og videre hvilke konsekvenser anvendelse av bestemte kunnskapsregimer om barn kan få for noen grupper (2010, 58). Slik jeg tolker Hennem kritiserer hun majoriteten for å ta utgangspunkt i vitenskapelig kunnskap om én bestemt gruppe mennesker og implementere den kunnskapen overfor alle grupper mennesker. Som hun selv sier «(...) velferdsstaten i sin politikktutøvelse tar utgangspunkt i et standardisert bilde av barn – et barn

⁵ Skytte bruker begrepene individualistisk og kollektivistisk livssyn som grovt kan forklares som henholdsvis individet i sentrum, og storfamilien i sentrum. For mer inngående litteratur om dette se Skytte 2008, 67-72.

uten kjønn, klasse eller etnisitet (...)» (Hennum 2010, 58). Hennem kritiserer slik jeg tolker henne, den normative oppdragelsesrollen majoriteten tar på seg overfor minoriteter som faller utenfor majoritetens forståelse av barn og barndom.

Innledningsvis viste jeg til at familier i kontakt med barneverntjenesten i stor grad er familier med lav inntekt og at de ofte er marginalisert på flere områder. Statistisk sentralbyrå rapporterte for 2010 at medianinntekten for husholdninger med hjelpetiltak fra barneverntjenesten var nesten 30 prosent lavere enn for barnefamilier for øvrig. Videre viste statistikken at mer enn 55 prosent av familiene som mottok hjelpetiltak var blant de 20 prosent laveste i inntektsfordelingen (Statistisk sentralbyrå 2012). I tillegg ble det for 2016 rapportert at hvert fjerde barn med tiltak i barnevernet hadde innvandrerbakgrunn (Statistisk sentralbyrå 2016). Det er for meg ikke vanskelig å tenke at disse gruppene ikke nødvendigvis representerer den majoritetsnormative kunnskapen, all den tid det kreves annen kunnskap for å navigere i et kulturelt landskap man ikke er kjent med, eller for å få endene til å møtes uten fast arbeid eller inntekt.

4.1.2 MAJORITETEN SOM PREMISSELEVERANDØR?

I Marianne Rugkåsas artikkel «Majoriteten som premissleverandør i «flerkulturelt» arbeid» fra 2008 belyser hun nødvendigheten av kunnskap og forståelse for hvordan ulike strukturelle forhold rammer minoritet og majoritet på forskjellig måte. Hun hevder at både majoritets- og minoritetsgrupper påvirkes av strukturelle maktforhold, men at minoritetsgruppene har mindre makt til selv å påvirke disse strukturene enn majoritetsgruppene har (ibid. 79).

Rugkåsa hevder at majoriteten og samfunnet rundt er organisert ut fra majoritetens kulturelle praksiser, og at minoriteter i stor utstrekning er nødt til å innordne seg majoritetens premisser (2008, 81-82). Slik jeg forstår Rugkåsa, stiller hun seg kritisk til minoritetenes utsettelse for systemer som er tuftet på majoritetens forståelse av verden. I barnevernssammenheng kan vi si at barneverntjenesten representerer en majoritetsholdning som en klient – som representant for en minoritetsholdning – må innordne seg. Barneverntjenesten kan slik ses på som en normativ vakthund, som står klar til å sanksjonere minoriteter som ikke innordner seg majoritetens definisjon for adekvate samhandling mellom barn og foreldre.

Kojan og Fauske (2011) trekker frem barnevernets fokus på forebygging som et grunnlag for middelklassens normative inntreden i barnevernets vurderinger og beslutninger (95). Slik jeg

forstår dem peker de på barneverntjenestens forebyggende arena som implisitt disiplinerende siden det finnes noe å forebygge mot, og dermed også en «riktigere» måte å gjøre oppdragelse på. Min påstand er her at den konstruktive virkelighet om barn og barndom som er førende for barneverntjenestens arbeid, på en og samme tid legitimerer og skaper behovet for barnevernets arbeid, og at dette er en maktutøvelse fordi det er en bestemt type kunnskap om barn og barndom får forrang som riktigere kunnskap enn en annen.

4.2 MAKTEN I RELASJONEN

På bakgrunn av diskusjonen i foregående avsnitt vil jeg hevde at relasjonen mellom klient og barnevernsarbeider er grunnleggende maktskjev fordi klienten må innordne seg et system tuftet på majoritetens kunnskap, virkelighet og sannhet. Jeg vil i det videre diskutere hvordan begreper i barneverntjenesten som har som intensjon å styrke klientens rolle i relasjonen kan virke som en tilsløring av den reelle maktskjevheten, og dermed bane vei for majoritetens definisjonsmakt. Videre vil jeg se nærmere på idéen om brukermedvirkning for å undersøke hvor reelt dette begrepet speiler klienters situasjon i møte med barneverntjenesten før jeg introduserer godhetsdiskursen og gjør rede for hvordan jeg plasserer barneverntjenesten innenfor denne. Til sist drøfter jeg hvordan jeg forstår barnevernsarbeiderens mulighet til å definere på vegne av klienten.

Skau (2013, 31) hevder at makt er uløselig knyttet til yrkesutøvelsen, mens hjelpeaspektet, selv om det *kan* være til stede, ikke må være det. På bakgrunn av dette diskuterer hun hvordan begreper som «hjelpeapparat», «omsorg» eller «tjenesteytelse» tilslører en uunngåelig maktrelasjon og dermed gjør det vanskelig for både klienter og hjelpere å forholde seg til den på en gunstig måte. Skau hevder at det blir vanskelig for klientene å beskytte seg mot maktmisbruk, og samtidig vanskelig for hjelpere å erkjenne mulighetene og grensene for sin makt (ibid.31). Som jeg skal vise til senere, er dette i *godhetsdiskursens* tradisjon.

Skau (2013, 28) viser til begrepsparet *klient* og *bruker* og diskuterer begrepsovergangen mellom dem. Skau fremholder at mange oppfatter bruker-begrepet som mindre belastende og mer likeverdig enn «klient», og hun understreker at intensjonen er god. Begrepet «bruker» gir assosiasjoner til en kompetent aktør som benytter seg av de velferdstilbudene som er tilgjengelig. I tillegg skal stigmatisering ha vært hovedargumentet for å gå bort fra klient-begrepet (Eide og Skorstad 2013, 180). Skau sår likevel tvil ved hvorvidt bruker-begrepet er bedre egnet enn klient-begrepet og peker på faren for at bruker-begrepet tilslører det

tradisjonelle maktforholdet mellom klient og hjelper (2008, 28-29). Slik jeg leser Skau, er det hennes mening at begreper ikke uten videre burde endres. Jeg tolker henne slik at det potensielt kan være større fare for å utsettes for makt(mis)bruk dersom en kategoriserer seg selv som en som aktivt bruker systemet, fremfor en som er klient i systemet, dersom dennes forhold til systemet ikke også har endret art.

Det er dermed viktig å være oppmerksom på at den reelle situasjonen ikke nødvendigvis er annerledes selv om den blir betegnet annerledes. Dette mener jeg blir viktig å rette oppmerksomhet mot fordi jeg mener man må være bevisst den maktposisjonen en innehar for å kunne forvalte den på en måte som ikke undertrykker og bidrar til å forsterke maktskjevheten. Språket er aldri nøytralt, og det er av betydning hvordan vi ordlegger fenomener, mennesker og institusjoner. Diskusjoner rundt begrepene vi benytter er viktige fordi det vitner om majoritetens villighet til å lytte til minoritetenes opplevelse av majoritetens kategorisering av dem. Neger og homse er for eksempel begreper som stadig er omdiskutert, og som endrer form, innhold og mening i takt med samfunnsdebatten.

Det er dermed ikke min forståelse at det er uvesentlig hvilket begrep man benytter seg av, men snarere at begrepet må henspille på en virkelighet som eksisterer – om enn uten nevneverdig mening for oss før den blir språkliggjort. Jeg vil stille meg bak Skau, og hevde at det er problematisk å endre etablerte begreper uten at begrepets innhold kan sies å ha blitt reformert. Formen for samhandling mellom klient og saksbehandler, og bruker og kontaktperson har ikke nødvendigvis endret seg nevneverdig, selv om de ulike begrepsparene tilsier at relasjonen er noe vesensforskjellig fra hva det var før.

4.2.1 BRUKERMEDVIRKNING

Barneverntjenestens samfunnsmandat innebærer å kontrollere at familier oppdrar barna sine i tråd med majoritetens kunnskap om oppdragelse og å hjelpe de familiene som faller utenfor majoritetens definisjon av adekvat oppdragelse. Idet en familie havner på klientsiden i barnevernet står den dermed som representant for et oppdragelsesmønster som majoriteten ikke anerkjenner. Familien representerer en minoritetsholdning i møtet med barneverntjenesten, og har få andre muligheter enn å innordne seg majoriteten. I dette landskapet skal barnevernsarbeideren også gjøre plass til klientens egen erfaring og kunnskap. Et ordtak jeg har hørt flere ganger i løpet at utdanningen er: «Bare du er ekspert på ditt liv». I

barnevernsarbeiderens hverdag er en del av jobben også å tilrettelegge for klientens medvirkning i egen sak.

Brukermedvirkning er begrepet som brukes om en relasjon mellom klient og barnevernsarbeider hvor klienten aktivt deltar og involveres og har reell innflytelse på beslutninger som angår klienten (Skau 2013, 28). Idealet om brukermedvirkning kan tolkes på bakgrunn av prinsippet om «hjelp til selvhjelp», hvor målet er at klienten på sikt skal være uavhengig andre for å få til sin egen hverdag. Videre er Empowerment-tenkning og prinsippet om autonomi også pådrivere for en brukervennlig tjenesteytelse. Det er med andre ord et fokus på å *myndiggjøre* klientene (ibid. 33). Skau trekker imidlertid frem et poeng jeg mener det er verdt å dvele ved.

For meg innebærer det imidlertid en selvmotsigelse når begrepet brukes som en betegnelse på noe en hjelper gjør i forhold til en klie, altså handlinger hvor det er hjelperen som er subjekt og brukeren objekt. Ingen, heller ikke en klient, kan bli «gjort myndig» av en annen. (Skau 2013, 33).

Å skulle «påføre» en klient autonomi og myndighet er en selvmotsigelse. Jeg finner det også interessant at klienter i barneverntjenesten er blitt klienter på bakgrunn av å ikke oppfylle majoritetens krav, ikke som følge av manglende autonomi eller myndighet. Videre finner jeg det legitimt å stille spørsmål ved hvor reell klientens medvirkning er, all den tid relasjonen utspiller seg på barneverntjenestens prinsipper, i barneverntjenestens møterom, innenfor barnevernsarbeiderens arbeidsskjema etc.

4.2.2 GODHETSDISKURSEN

Loga (2003) skriver om det hun kaller *godhetsdiskursen* som hun definerer som diskursen om det å være «et godt menneske». Videre, hevder Loga at godhetsdiskursen er «(...) en velmenende, idealistisk tale som søker å motvirke likegyldighet overfor «de svake» og det bare å bry seg om seg selv.» (Loga 2003, 66). Godhetsdiskursens objekt er «de svake», som diskursen appellerer til handling for, mens likegyldighet og selvopptatthet er diskursens motsats (ibid.) Slik jeg forstår Loga, vil jeg plassere majoritetssamfunnet innenfor godhetsdiskursen. Majoritetssamfunnets holdning er at man «må bry seg» om de svakere gruppene, og i vår tid kvalifiseres barn som gruppe som «svak» eller «utsatt». Jeg vil påstå at barneverntjenesten i seg selv er et resultat av en godhetsdiskurs, og at det i vår tids samfunn er barneverntjenesten som fører diskursen på vegne av majoritetssamfunnet.

Loga hevder at godhetsdiskursens makt ligger i godhetens karakter (2003, 68) og slik tolker jeg at makten alltid vil være i «den godes» favør. Loga peker også på makten i diskursens mangel på opposisjonell rolle, uten samtidig å posisjoneres som godhetens motsats. Dermed ligger makten slik jeg tolker det i diskursens evne til å begrense mottakers mulighetsrom for handling. En oppfordring om å «måtte *bry seg* om barnets skoledag» vil for eksempel plassere taler innenfor godhetsdiskursen og mottaker står igjen med samtykke som eneste mulighet til å identifiseres som et godt menneske.

Jeg tolker Hennem (2010, 60-61) på samme måte når hun viser til Foucaults fornektede maktpraksiser. Dette begrepet viser til maktpraksiser som er mindre tydelige og som utføres i det godes hensikt. Denne maktutøvelsen er vanskelig å forsvare seg mot fordi den fremstår som hjelp, støtte og omsorg, og fordi den er basert på «riktig» kunnskap (ibid.) Hennem hevder at denne formen for maktutøvelse vil møte lite motstand og generelt oppfattes som en positiv form for maktutøvelse fordi det ligger en kollektiv og universaliserende moralsk enighet om riktig kunnskap om barn til grunn for maktutøvelsen (ibid. 70).

4.3 BARNEVERNTJENESTENS MAKT TIL Å DEFINERE

I barneverntjenestens samfunnsmandat ligger det en plikt til å bidra til barns trygge oppvekstvilkår, samt myndighet, og plikt, til å gripe inn i situasjoner hvor barns beste ikke ivaretas (barnevernloven §§ 1-1, 3-1). Min påstand er at det også ligger en definisjonsmyndighet i denne plikten, om enn mer tilslørt. I tillegg til å skulle balansere mellom rollene som kontroll- og hjelpeorgan, anser jeg det som barneverntjenestens oppgave å definere meningsinnholdet i prinsipper om barnets beste og trygge oppvekstvilkår.

Rugkåsa peker på at majoriteter i høy grad kan legge premissene for samhandling med minoriteter og dermed besitter en mulighet til å definere eller påvirke de kulturelle rammene som defineres som adekvate for målrettet handling. Videre hevder Rugkåsa at minoriteter som konsekvens må tilpasse seg majoritetens premisser (2008, 81). Slik jeg ser det, består barneverntjenestens arbeid i høy grad av skjønsmessige vurderinger av familiers livssituasjoner innen en ramme av språklige begreper med kontekstuell meningsinnhold tuftet på en majoritetsholdning.

Det er for meg åpenbart at ikke alle samfunnsborgere mener at problemene barnevernet er satt til å løse faktisk er reelle problemer. Det kan verdensomspennende demonstrasjoner mot det norske barnevernet vitne om. Mitt argument er at normativ lovgivning som stadfester barns rett til trygge oppvekstvilkår (barnevernloven § 1-1) legitimerer myndighetens inngripen i familier hvor majoritetens definisjon av trygge oppvekstvilkår ikke oppfylles, samtidig som den skaper et behov for statlig inngripen ved å definere noen oppvekstvilkår som trygge på bekostning av andre.

Jeg finner det også interessant at lovgivningen i kraft av sin normativitet ordlegger seg på en måte som kan sies å være uklar. For hva *er* egentlig trygge oppvekstvilkår? Svaret vil, som jeg har forsøkt å understreke, være høyst kontekstuel, og makten til å definere et svar er i barneverntjenestens favør. Det er barneverntjenesten som gjennomgår bekymringsmeldinger og som skal avgjøre hvorvidt det er grunn til å tro at det foreligger forhold som kan føre til tiltak etter barnevernlovens kapittel fire, eller om bekymringen er grunnløs og meldingen skal henlegges. Videre er det samme instans som skal inn i familien og undersøke bekymringen og til sist også konkludere hvorvidt familien behøver hjelpetiltak, forberede sak for fylkesnemnda, eller om bekymringen var grunnløs og henlegge. Alle disse vurderingene tas innenfor en ramme av normativ lovgivning og språklige begreper om barns beste, barns behov og liknende som over tid har endret, og som i fremtiden vil endre, meningsinnhold, og i løpet av prosessen er det barneverntjenestens vurderinger som legger føringer for familiens vei videre.

5. AVSLUTNING

5.1 KONKLUSJON

Barneverntjenesten er lovpålagt å jobbe etter prinsippet om *barnets beste* (barnevernloven § 4-1 *første ledd*). Meningsinnholdet i barnets beste er imidlertid ikke en statisk sannhet, men derimot i høy grad betinget av vurderingen av barnets situasjon i enkeltsaker. Videre er lovene som barneverntjenesten jobber etter normative og slikt sett en gjenspeiling av majoritetens syn på hvordan barn skal ha det. Vi kan si at barnevernloven fungerer som en rettesnor for familiers oppdragelse av sine barn og dermed en beskrivelse av hva som er adekvat handlingsmønster, og hva som ikke er det.

Videre legitimerer barnevernloven majoritetens, representert ved barneverntjenestenes, sanksjoner overfor dem som ikke innordner seg ved å definere én form for samhandling

mellom barn og foreldre som adekvat, på bekostning av en annen. Nedskrevene lover gir derimot ingen garanti for at samfunnet faktisk *er* slik majoriteten mener det burde være. Dette gir grunn til å tro at ikke alle er enig i majoritetens syn på organiseringen av individers samhandling med øvrig samfunn. Dette poenget mener jeg ikke bare understreker maktskjevheten i relasjonen mellom klient og barnevernsarbeider relasjonen, men langt på vei er premissen for det maktskjeve forholdet.

Mitt anliggende i denne besvarelsen er ikke å argumentere for hvorvidt denne praksisen kan, eller ikke kan, forsvares, men snarere å peke på momenter ved barneverntjenestens praksis som kan være med på å tilsløre en dominansutøvelse på vegne av storsamfunnet, på bekostning av minoritetssamfunnet. Det er min overbevisning at en maktutøvende barneverntjeneste er helt nødvendig for å handle på vegne av barn som er utsatt for overgrep og alvorlig omsorgssvikt, og jeg mener at man kan argumentere godt for barneverntjenestens inngripen i familier i henhold til lov. Oppgavens mål er likevel å presisere at det er en dominansutøvelse selv om det kan argumenteres for og forsvares, og at majoriteten benytter seg av en maktposisjon for å sette sine prinsipper gjennom.

Etter å ha jobbet med denne besvarelsen vil jeg si at den ujevne maktrelasjonen mellom hjelper og klient har en grunnleggende betydning for barneverntjenestens definisjonsmakt i møte med familier. Jeg mener jeg har redegjort for en måte å forstå barneverntjenestens definisjonsmakt, ved å vise til prosesser som både skaper, opprettholder og legitimerer de virkeligheter barneverntjenesten er satt til å jobbe med. Jeg mener at denne prosessen gjør klient og barnevernsarbeider-relasjonen grunnleggende maktskjev, og gir barneverntjenesten definisjonsmakt på bekostning av klientenes subjektive opplevelse av sin situasjon. Jeg ser det som rimelig å påstå at barneverntjenestens makt til å definere kan forstås som majoritetens premisser for adekvat samhandling, og at maktrelasjonen mellom klient-hjelper er grunnleggende i dette.

5.2 AVSLUTNING

Til denne oppgaven har jeg søkt å belyse problemstillingen «*Hvordan kan vi forstå barneverntjenestens definisjonsmakt i møte med familier, og hvilken betydning har den ujevne maktrelasjonen mellom klient – barnevernsarbeider for denne definisjonsmakten?*» og jeg har valgt å belyse problemstillingen ved bruk av faglitteratur. Jeg innleder med en diskusjon over begrepene før jeg behandler problemstillingen. Jeg har behandlet problemstillingen todelt, ved

først å se på opprettholdelse og dannelse av virkeligheter for så å se på innholdet i barneverntjenestens mandat. Dette fordi jeg ville vise hvordan samfunnsmandatet barneverntjenesten er gitt, ikke har oppstått i et vakuum, og jeg mener at hvordan vi konstruerer virkeligheten er en grunnleggende del av å forstå hvordan barneverntjenesten kan sies å besitte en definisjonsmakt. Videre mener jeg at disse mekanismene understreker at forholdet mellom klient og barnevernsarbeider er grunnleggende maktskjev. Til sist har jeg konkludert besvarelsen.

6. LITTERATURLISTE

- Berger, Peter L. og Thomas Luckmann. 2015. *Den samfunnsskapede virkelighet*. Oversatt av Frøydis Wiik. Bergen: Fagbokforlaget. Opprinnelig publisert som *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge* (New York: Anchor Books, 1966).
- Collin-Hansen, Ragnhild. 2007. *Innføring i barnevern for sosialarbeidere*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget
- Eide, Solveig Botnen og Berit Skorstad. 2013. *Etikk – til refleksjon og handling i sosialt arbeid*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Foucault, Michel. 1972. *The archaeology of knowledge & the discourse on language*. Oversatt av A. M. Sheridan Smith. New York: Pantheon Books. Opprinnelig publisert som *L'Archeologie du Savoir og L'ordre du discours* (Paris: Editions Gallimard, 1969).
https://monoskop.org/images/9/90/Foucault_Michel_Archaeology_of_Knowledge.pdf
(21.03.2017)
- Foucault, Michel. 1982. «The Subject and Power». *Critical Inquiry* 4:777-795.
http://www.unisa.edu.au/Global/EASS/HRI/foucault_-_the_subject_and_power.pdf
(16.03.2017)
- Foucault, Michel. 1999. *Diskursens orden*. Oversatt av Espen Schaanning. Oslo: Spartacus Forlag.
- Garsjø, Olav. 2001. *Sosiologisk tenkemåte. En introduksjon for helse- og sosialarbeidere*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hacking, Ian. 1997. "Taking bad arguments seriously". *London Review of Books* 16:14-16
<https://www.lrb.co.uk/v19/n16/ian-hacking/taking-bad-arguments-seriously>
(20.03.2017)
- Helgeland, Ingeborg Marie. 2009. «Definisjonen av situasjonen.» *Fontene forskning* 2:18-28
- Hennum, Nicole. 2010. «Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne.» *Sosiologi i dag* 1-2:57-75.
- Hjelmtveit, Vidar. 2009. «Sosialpolitikk og teorier om sosiale problemer». I *Velferdsstaten i endring. Norsk sosialpolitikk ved starten av et nytt århundre*, red. Mary Ann Stamsø. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kojan, Bente Heggem og Halvor Fauske. 2011. «Et klasseperspektiv på barnevernets familier.» *Tidsskrift for velferdsforskning* 2:95-109.

- Levin, Irene og Jan Trost. 2005. *Hverdagsliv og samhandling*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Loga, Jill Merethe. 2003. «Godhetsdiskursen». I *Maktens tekster*, red. Tom Are Trippestad. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lov av 17. mai 1814 *Kongeriket Norges Grunnlov* (grunnlova).
- Lov av 17. juli 1992 nr. 100 *Lov om barneverntjenester* (barnevernloven).
- NOU 1992:25. *Utredning om lobotomi*. Sosialdepartementet.
- Rugkåsa, Marianne. 2008. «Majoriteten som premissleverandør i «flerkulturelt» arbeid». I *Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold – fra utsikt til innsikt*, red. Ann Merete Otterstad. Oslo: universitetsforlaget.
- Skau, Greta Marie. 2013. *Mellom makt og hjelp*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skytte, Marianne. 2008. *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Oversatt av Henrik Kjærum. 2. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk. Opprinnelig publisert som *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbejde* (København: Hans Reitzels Forlag, 1996).
- Statistisk sentralbyrå. 2012. *Barnevernsbarn – kjenneteikn på familiar med hjelpetiltak i heimen. Barn med hjelpetiltak bur ofte med mor som har dårleg råd*.
<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/barn-med-hjelpetiltak-bur-ofte-med-mor-som-har-daarleg-raad>
(21.03.2017)
- Statistisk sentralbyrå. 2016. *Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet. Kvart fjerde barn i barnevernet har innvandrarbakgrunn*.
<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/kvart-fjerde-barn-i-barnevernet-har-innvandrarbakgrunn>
(21.03.2017)
- Thomassen, Magdalene. 2006. *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Øia, Tormod og Halvor Fauske. 2010. *Oppvekst i Norge*. 2. utgave. Oslo: Abstrakt forlag.